

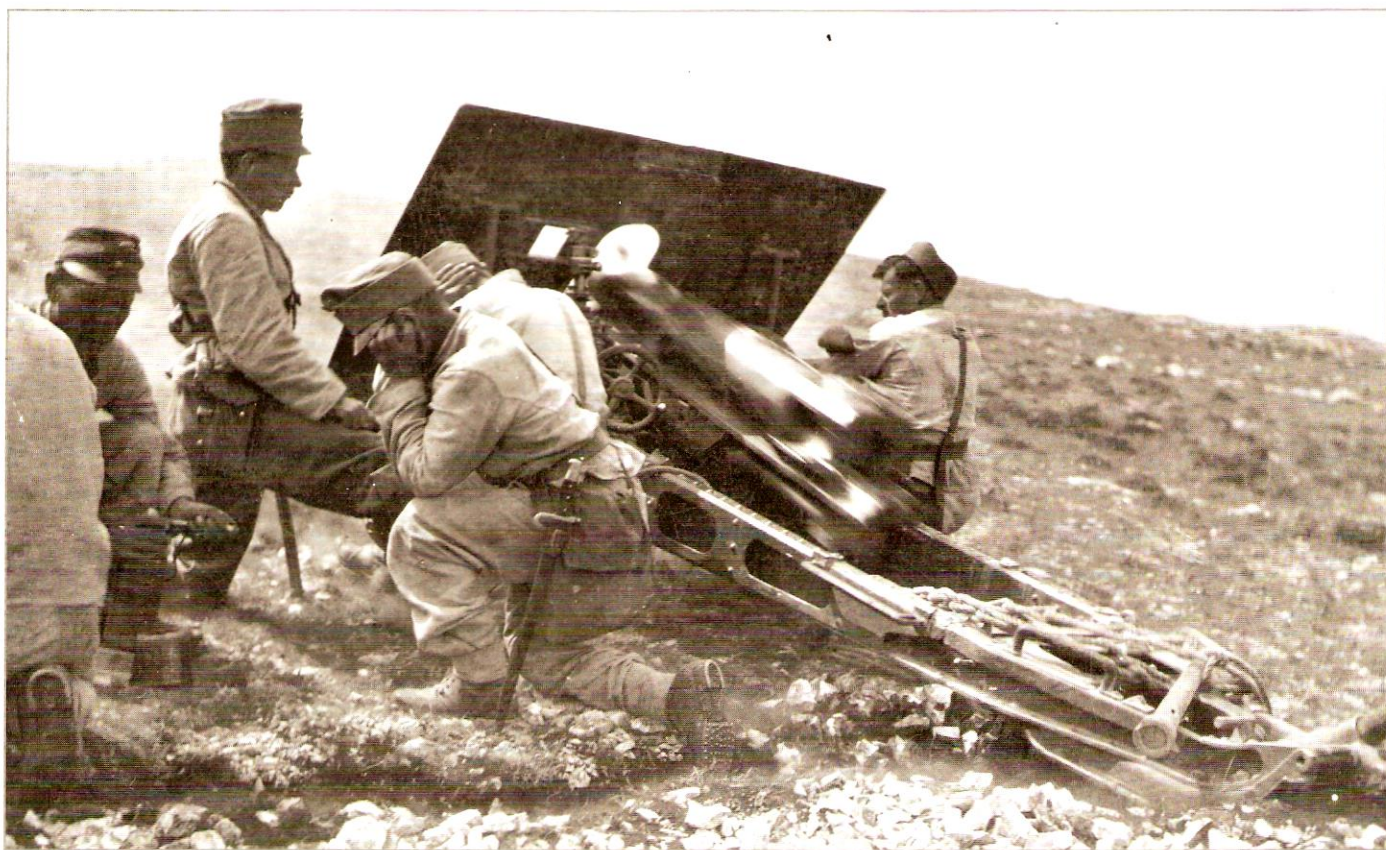

VELKÁ VÁLKA

Fotografie z muzeí Čech a Moravy

DER GROSSE KRIEG

Fotografien tschechischer und mährischer Museen

Ing. Václav Hajný, Ing. Alexander V. Petříček

Roubené zákopy v terénní vlně se střelnami pro stojící střelce. Postavení 142. pluku v zimě 1915 u Rovna.

Blockschützengräben in einer Terrainwelle mit Schießscharten für stehende Schützen. Stellung des 142. Regiments im Winter 1915 bei Rowno.

Zubové uspořádání zákopů v rovinném terénu. Stěny zákopu jsou vyztuženy deskami a v horní části opatřeny třemi řadami pytlů s pískem na ochranu proti účinkům střelby z pěchotních zbraní, na několika místech je vidět nakrytí.

Zahnförmige Anordnung der Schützengräben in ebenem Terrain. Die Wände der Schützengräben sind mit Brettern verstärkt und im oberen Teil sind sie mit drei Reihen von Sandsäcken versehen zum Schutz gegen Angreifer und Beschuss aus Infanteriewaffen, an einigen Stellen sieht man eine Deckung.

Typická situace po dešti, která nastávala v nezpevněných narychlo vybudovaných zákopech. Zatopené dno zákopu je improvizovaně překryto silnými větvemi.

Eine typische Situation, die in nicht befestigten nach dem Regen in Eile gebauten Schützengräben entstanden ist. Der überschwemmten Boden des Schützengrabens ist improvisiert mit starken Ästen bedeckt.

Zákop zpevněný kulatinou s částečným nakrytím. Voják mířící puškou přes okraj zákopu má na čepici sněžné brýle a na břiše rukávník, který byl v zimním období rakousko-uherskou armádou hojně používán. U nohy mu leží otevřený truhlík s náboji v rámečcích a po pravé ruce má zavěšeny tři granáty. Granáty nejsou položeny na zemi, aby nedošlo k navlhnutí zápalné šňůry v hlavě granátu.

Ein Schützengraben mit verfestigten Wänden und einer teilweisen Deckung aus Rundholz. Ein Soldat zielt mit dem Gewehr über den Grabenrand, er hat Schneibrillen auf der Kappe und am Bauch einen Muff, der in der Winterzeit von der österreichisch-ungarischen Armee oft verwendet wurde. Bei seinem Fuß liegt eine offene Kiste mit Patronen in Rahmen und bei der rechten Hand hat er drei Granaten hängen. Die Granaten liegen nicht auf der Erde, damit es nicht zu

Stanové ležení zásobovací jednotky na východní frontě.
Zeltlager einer Provianteinheit an der Ostfront.

Odpočinek při přesunu pěší jednotky na italské frontě. Vyčerpaní vojáci leží vedle jehlanů z pušek tak, jak se za pochodu zastavili. V pozadí stojí hlídka.

Rast bei der Verschiebung einer Infanterieeinheit an der italienischen Front. Die erschöpften Soldaten liegen neben den Pyramiden aus den Gewehren so, wie sie auf dem Marsch stehen geblieben sind. Im Hintergrund steht eine Wache.

Improvizované ležení rakousko-uherské jednotky ve vsi – východní fronta. Vlevo dva ruští zajatci přenášejí šicí stroj.

Ein improvisiertes Lager einer österreichisch-ungarischen Einheit in einem Dorf an der Ostfront. Links zwei russische Gefangene tragen eine Nähmaschine.

Rakousko-uherský voják holí svého kolegu. Na hlavě má polní čepici vz. 1916 s oválným čepicovým odznakem s vyobrazením císaře Františka Josefa I. Tento odznak byl vydán I. Armádou na památku prožitých vánočních svátků v poli 1914.

Ein österreichisch-ungarischer Soldat rasiert seinen Kollegen. Am Kopf hat er eine Feldkappe Muster 1916 mit ovalem Kappenabzeichen mit der Abbildung des Kaisers Franz Josef I. Dieses Kappenabzeichen wurde von der I. Armee zum Gedenken an die, im Feld verlebten Weihnachten 1914 ausgegeben.

Upisování válečné pomoci zatloukáním zakoupených hřebíků do dřevěné sochy německého rytíře – Wehrmanna.

Zeichnung von Kriegshilfe durch Einschlagen von gekauften Nägeln in die Holzfigur des deutschen Ritters – Wehrmann.

Slavnostní odhalení sochy Wehrmanna na náměstí Františka Josefa I v Brně.

Feierliche Enthüllung der Statue des Wehrmanns am Platz Franz Josefs I in Brünn

Brněnský Wehrmann

Der brünnner Wehrmann.

Součástí sbírek Technického muzea v Brně je unikátní soubor 4100 exemplářů 100–120 let starých stereodiapozitivů na skle, z nichž asi polovina je ručně kolorována. Stereodiapozitivy byly vytvářeny fotocestou od 80. let 19. století řadou firem v Evropě i USA jako součást tzv. světelných panorám. Vyráběly se v sériích, zpravidla po 50 kusech, které měly společný námět – nejčastěji zeměpisný, ale také naučný nebo společensko-politický (např. návštěva císaře Františka Josefa v Praze, Světová výstava v Paříži v roce 1900 apod.) Fond stereodiapozitivů v TMB je svým rozsahem oje-

Stereoskopické vidění je schopnost vnímat rozměry předmětů – jejich délku, hloubku a výšku a také vzdálenosti mezi předměty. Tento prostorový vjem však vzniká pouze tehdy, pozorujeme-li předmět oběma očima současně. Při pozorování skutečnosti pouze jedním okem (monokulárně) vidíme jen plošný obraz předmětu a to u levého oka nepatrně odlišný od plošného obrazu vnímaného pravým okem. Odlišnost obrazů viděných levým a pravým okem je způsobena vzdáleností mezi očními osami, která činí přibližně 65 mm. Kombinací obrazu viděného pravým a levým okem dochází

něly nejen v ČR, ale i v Evropě a projevují o něj zájem i badatelé a sběratelé ze zahraničí.

Panoramy nebo také stereovize byly prohlížeací přístroje na stereodiapozitivu určené až pro 25 diváků najednou. Tato zařízení byla velmi oblíbená zejména v období před rozšířením biografů, jako kuriozita pak přetrvávala až do poloviny 20. století.

Jedná se vlastně o skupinovú, do kruhu sestavenou prohlížečku speciálních diapozitivů, které umožňují stereoskopické vidění, tzn. vytvářejí dojem trojrozměrnosti. Stereodiapozitivy byly pořizovány buď speciálním stereofotoaparát (se dvěma objektivy) nebo pomocí dvou normálních fotopřístrojů, spojených podle složitých výpočtů.

v lidském mozku ke vzniku prostorové představy o viděném předmětu.

K získání prostorového dojmu při prohlížení kreslených obrázků, fotografií či diapozitivů se používají tzv. stereoskopické dvojice, což znamená dva obrazy téhož předmětu zhotovené s posunem osy druhého obrazu o 65 mm, jak to odpovídá průměrné vzdálenosti očních os – tzv. stereoskopické základně. Pro každé oko tak vytvoříme obraz shodný s dojemem vznikajícím při přímém pozorování skutečnosti.

Už v 60. letech 19. století nastal „boom“ stereoskopického fotografování a to i mezi amatéry. Byly vynalezeny a vyráběny nejen různé druhy aparátů pro pořizování obrázkových stereodvojic, ale samozřejmě také

pomůcky pro jejich pohodlné prohlížení. Individuální prohlížečky byly oblíbené zejména v domácnostech, kde sloužily rodinné zábavě a poučení. Skupinové prohlížečky byly využívány komerčně – majitelé je za poplatek zpřístupňovali veřejnosti.

Technické muzeum v Brně získalo v roce 1965 takovou 25 místnou panoramu i s kolekcí prvních asi 3000 stereodiapozitivů odkoupením z pozůstalosti paní Josefy Luskové, která panoramu v Brně provozovala od roku 1938 až do své smrti. Přístroj byl po citlivé renovaci uveden do chodu a je dnes jedním z mála původních stereovizních zařízení ve střední Evropě, které je funkční a přístupné veřejnosti. V nově otevřeném TMB má vlastní expozici, ve které mohou zájemci zhlédnout každý měsíc jiný program, sestavený vždy z 50 stereodiapozitivů.

Nejstarší dochované obrázkové dvojice vznikly nanesením koloidové emulze přímo na skleněnou desku o rozměrech 85 × 170 × 1 mm. Vzhledem ke stáří stereodiapozitivů, jejich dlouhodobému komerčnímu využívání původními majiteli i vzhledem k dnešnímu zpřístupňování veřejnosti v muzejní expozici s funkční panoramou, je nutná zvýšená ochrana této výjimečné sbírky.

Stáří i dřívější nepřehledná manipulace se viditelně podepsaly na fyzickém stavu sbírky, takže její další využívání pro výstavní i badatelské účely se stalo velmi rizikovým. K záchraně starých stereodiapozitivů jsme proto zvolili cestu digitalizace a na tento záměr se nám podařilo v roce 2000 získat pětiletý grant MK ČR v celkové hodnotě 1 859 000 Kč. Výsledkem grantu jsou dvě série CD s vyobrazením historických stereodiapozitivů – první série zachycuje dnešní podobu snímků, se všemi šrámy, které jim přinesl čas, druhá pak digitálně retušovanou podobu, ukazující stereosnímky tak, jak vypadaly těsně po svém vzniku.

Součástí kolekce historických stereodiapozitivů v TMB je také soubor 130 snímků zachycujících 1. světovou válku od mobilizace vojáků přes jejich život na frontě, v lazaretech a zajateckých táborech až po vojenské hřbitovy či v lepším případě po návrat domů. Malou ukázkou z této kolekce Vám přinášíme na následujících stranách. Z dvojice snímků uvádíme vždy jen jeden, což se nám jeví pro sdělení historické informace dostačující.

PhDr. Naďa Urbánková
Technické muzeum v Brně

Bestandteil der Sammlungen des Technischen Museums in Brünn ist eine einzigartige Kollektion von 4100 Exemplaren von 100–120 Jahre alten Stereodiapositiven auf Glas, von denen ungefähr die Hälfte manuell koloriert ist. Die Stereodiapositive wurden auf fotografischem Weg seit den achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts von einer Reihe von Firmen in Europa und in den USA als Bestandteil der sogenannten Panoramen hergestellt. Sie wurden in Serien hergestellt, in der Regel zu 50 Stück, die eine gemeinsame Thematik haben – meist eine geographische, aber auch eine belehrende oder gesellschaftlich-politische (z.B. den Besuch des Kaisers Franz Josef in Prag, Weltausstellung in Paris im Jahr 1900 u.ä.). Der Fond der Stereodiapositive ist nicht nur in der Tschechischen Republik einzigartig, sondern auch in Europa und Forscher und Sammler aus dem Ausland haben ihr Interesse kundgetan.

Die Panoramen oder auch die Stereovision waren Besichtigungsgeräte von Stereo-diapositiven bestimmt für 25 Personen gleichzeitig. Diese Einrichtungen waren sehr beliebt, besonders im Zeitraum vor der Verbreitung der Kinos, als Kuriosität haben sie dann bis zur Hälfte des 20. Jahrhunderts überdauert.

Es handelt sich eigentlich um eine gruppenweise in einem Kreis angeordnete Besichtigungsgeräte spezieller Diapositive, die ein stereoskopisches besichtigen ermöglichen, das heißt sie machen einen dreidimensionalen Eindruck. Die Stereodiapositive wurden

entweder mit Hilfe von speziellen Stereofotoapparaten (mit zwei Objektiven) oder mit normalen mittels komplizierter Berechnungen verbundener Fotoapparate hergestellt.

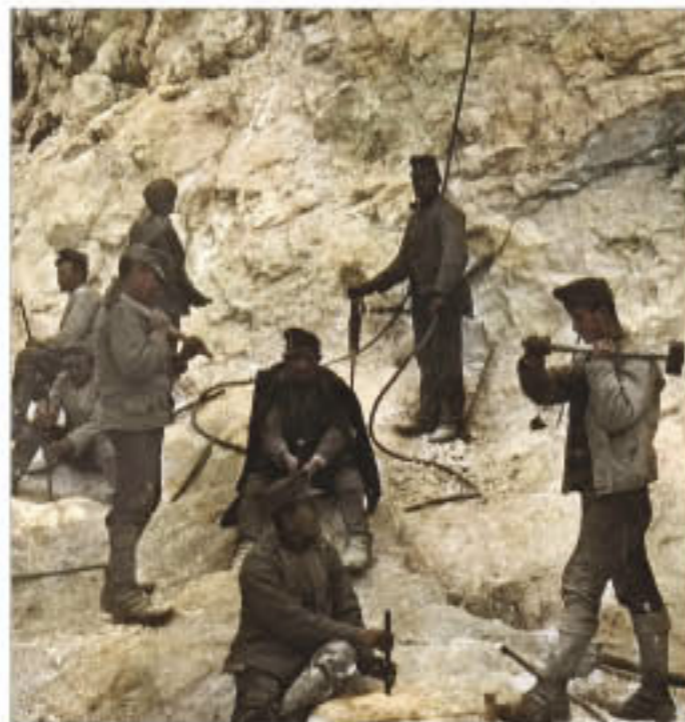
Stereoskopisches Sehen ist die Fähigkeit die Ausmaße der Gegenstände – ihre Länge, Tiefe und Höhe und auch die Entfernungen zwischen den Gegenständen wahrzunehmen. Diese räumliche Wahrnehmung entsteht jedoch nur dann, wenn wir den Gegenstand mit beiden Augen gleichzeitig beobachten. Bei der Beobachtung einer Tatsache nur mit einem Auge (monokular) sehen wir nur ein Flächenbild und das beim linken Auge ein geringfügig Unterschiedliches von dem, vom rechten Auge wahrgenommenen Flächenbild. Der Unterschied der vom linken und vom rechten Auge wahrgenommenen Bilder wird durch die Entfernung zwischen den Augenachsen hervorgerufen, die ungefähr 65 mm beträgt. Durch Kombination der vom linken und vom rechten Auge wahrgenommenen Bilder kommt es im menschlichen Gehirn zur Entstehung einer räumlichen Vorstellung des gesehenen Gegenstandes.

Zur Gewinnung einer räumlichen Wahrnehmung bei der Besichtigung gezeichneter Bilder, Fotografien oder Diapositive werden sogenannte stereoskopische Paare verwendet, das bedeutet zwei Bilder desselben Gegenstandes, hergestellt mit einer Verschiebung des zweiten Bildes um 65 mm, wie das der durchschnittlichen Entfernung der Augenachsen – der sogenannten

Rakousko-uherský vojáci v nezpevněných zákopech zubového typu v zimním období.
Österreichisch-ungarische Soldaten in einem nicht verfestigten Schützengraben vom Zahntyp zur Winterzeit.

Lámání skalního masivu rakousko-uherskými vojáky pneumatickými a ručními kladivky.
Abbruch eines Felsmassivs durch österreichisch-ungarische Soldaten mit pneumatischen und Handhämmer.

Žertovný snímek na kterém se dva rakousko-uherský vojáci „snaží“ roztlačit zamrzlý 30,5 cm hmoždíř.
Spaßaufnahme in der zwei österreichisch-ungarische Soldaten „sich bemühen“ einen eingefrorenen 30,5 cm Mörser zu drücken.

Rakousko-uherský voják sedí na zavátém zábradlí.
Ein österreichisch-ungarischer Soldat sitzt auf einem verwehten Geländer.

Rekvírování koňských potahů rakousko-uherskou armádou.
Requirieren von Pferdegespannen durch die österreichisch-ungarische Armee.

Plavení koní rakousko-uherského dělostřelectva.
Schwimmen von Pferden der österreichisch-ungarischen Artillerie.

Výcvik zdravotníků bosenskýho útvaru rakousko-uherské armády
Ausbildung von Sanitätern einer bosnischen Einheit der österreichisch-ungarischen Armee

Prislušníci bosenskýho útvaru na polním obvažisti.
Angehörige einer bosnischen Einheit auf einem Feldverbandsplatz.